

NAGY LÁSZLÓ

JELLEN, WANDRASKÓ, PÁL A PAPÍRRESTAURÁLÁS KEZDETEI A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUMBAN

az első
metszettisztító,
a szolgai sorból
felemelkedő Jellen
Géza Gusztáv
és utóda,
az eredetileg
könyvkötő
Wandraskó
Vári Bálint
egyaránt német
tanulmányutakon,
német mesterektől
sajátította el a
papírrestaurálás
művészetét

A magyar grafikai restaurálás a Monarchia időszakában a Szépművészeti Múzeumban és jogelődjében, az Országos Képtárban vette kezdetét. Német-osztrák orientáció – főként a bécsi Albertina és a berlini Kupferstich-Kabinett példája – alapján alakult ki a grafikai restaurálás kultúrája. Az első metszettisztító, a szolgai sorból felemelkedő Jellen Géza Gusztáv és utóda, az eredetileg könyvkötő Wandraskó Vári Bálint egyaránt német tanulmányutakon, német mesterektől sajátította el a papírrestaurálás művészetét. Wandraskó Vári gyakorlatilag a 20. század első felét lefedő tevékenysége alatt a Szépművészeti Múzeum műhelyében – grafikai restaurátor szakképzés hiányában, a fiatalabb generációnak átadva a szakmai tapasztalatát – iskolát teremtett, amelyet az utóda, Pál Tibor a Rákosi-rendszerben már nem folytathatott.

AZ ORSZÁGOS KÉPTÁR KOMORNYIKJÁBÓL A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM ELSŐ METSZETTISZTÍTÓJA: JELLEN GÉZA GUSZTÁV

Jellen Géza Gusztáv
szolgai tisztségben
a jogelőd Országos
Képtárnál kezdte
a pályafutását

A Szépművészeti Múzeum első grafikai restaurátora, pontosabban metszettisztítója, Jellen Géza Gusztáv szolgai tisztségben a jogelőd Országos Képtárnál kezdte a pályafutását.

Jellen Géza Gusztáv a felvidéki Dobócán született 1856. október 31-én,¹ apja, Jellen Ágoston erdőmester volt.² A fővárosba közlegényként 1876 és 1879 között teljesített katonai szolgálata után került fel. Az Országos Képtár Történelmi Képcsarnok gyűjteményének szolgai állományában 1885. január 15-én véglegesítették,³ de korábban is itt dolgozott napidíjasként: a budapesti belvárosi plébánián 1884. május 1-jén ugyanis az Országos Képtár komornyikjaként kötött házasságot a Besztercebányáról érkező, szintén felvidéki Fábry Karolina Katalinnal.⁴

Az Országos Képtár vezetésének eredeti koncepciója szerint 1885-ben a „megbízható, szorgalmas és előnyösen ismert és több oldalról melegen ajánlott egyénnek” jellemzett Jellen Géza eredetileg azzal a feltétellel nyerte el az állását, hogy a gipszöntésben is gyakorlatot szerez.⁵ A képtár 1885. február 15-én Stróbl Alajoshoz ajánlotta be: „méltóztassék nevezettnek műtermében oly irányban kijelölni munkakörét, hogy lehetővé tétessék neki a gipszöntéshez mielőbb kellő

jártasságot, ügyességet elsajátítani.”⁶ Jellen tanulási kötelezettségének valószínűleg eleget tett, de ezt követően nem foglalkozott gipszekkel, így a Szépművészeti Múzeum megnyitásának időszakában nagy nemzetközi megrendelésekkel kialakított, egyebek mellett a Román Csarnokban elhelyezett gipszmásolatgyűjtemény felállításában sem működött közre. Az Országos Képtár dokumentációjában 1891-ben már van adat arról, hogy – még mindig szolgai beosztásban – szakterülete a grafikai restaurálás lett.⁷

a nagy formátumot közepén összehajtják s az összehajtott részt vászonsarokkal látják el

¶ Az Országos Képtárban az 1880-as évek végén vetették fel a metszetek korszerű tárolásának kérdését. Pulszky Károly igazgató – más nemzetközi példákkal összevetve – a világ egyik legnagyobb és legjelentősebb grafikai gyűjteménye, a bécsi Albertina gyakorlatát tartotta követendőnek: „a kezelési nehézségek kikerülése végett... a nagy formátumot közepén összehajtják s az összehajtott részt vászonsarokkal látják el. Ezzel eléri azt, hogy a nagyformátumot a II-ik nagyságú kartonra lehet montírozni.”⁸ Felterjesztésére válaszul Csáky Albin kultuszminiszter 1889. november 22-én hagyta jóvá a bécsi eljárás itteni alkalmazását.⁹ Ennek az elavult eljárásnak ma már nincs nyoma a gyűjteményünkben.

azolgai státusából adódóan többször is megaláztatásnak volt kitéve 1892-től

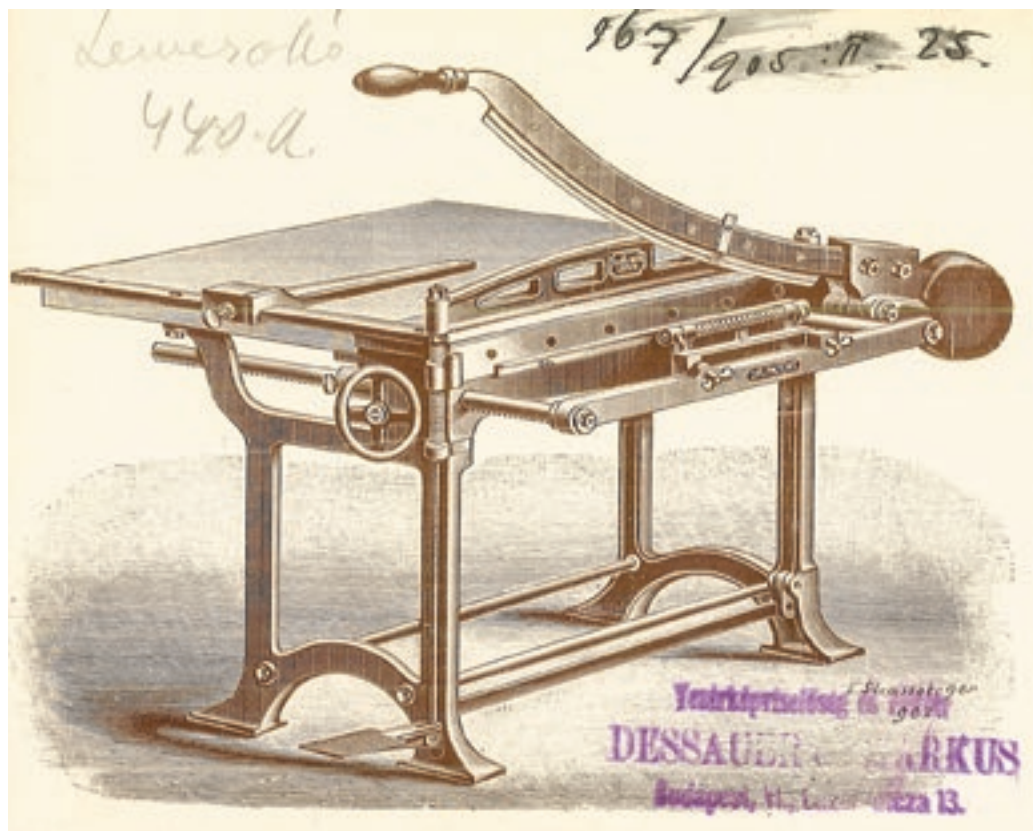
¶ Jellen Géza a feleségével a Történelmi Képcsarnoknak otthont adó Stefánia úti egykori Műcsarnok épületében (ma Olof Palme Ház) lakott, távol a Magyar Tudományos Akadémián elhelyezett Országos Képtártól.¹⁰ Szolgai státusából adódóan többször is megaláztatásnak volt kitéve 1892-től: „a központtól távol lévő s ezen okból folyamatosan és teljes szigorral nem igen ellenőrizhető Történelmi Képcsarnoknál alkalmazott szolgában fontosabb megbízhatóság kellékeivel kell megenni.”¹¹ Végül 1893-ban az Országos Képtár főépületébe helyezték át,¹² új lakhelye pedig – haláláig – a Szondi u. 79. lett.¹³

¶ A múzeumi munkák mellett Jellen magánmegrendelők számára is dolgozott. Az ismert műgyűjtő, Ráth György is megkereste 1893-ban: „Jellen Gázának Károlyi 1597-iki magyar Bibliájából 182 levelet – köztük egy üres – egyszerű vízben való mosás és a papírnak a megfelelő két minta szerint való kiegészítése végett átadtam.” Ráth 1893. november 19-én írt kérelmet Pulszky Károlyhoz, hogy a restaurátornak a múzeum „hivatalos helyiségeiben, de a hivatalos órákon kívül a fent említett munkák... elvégzését megengedni méltóztassék”.¹⁴

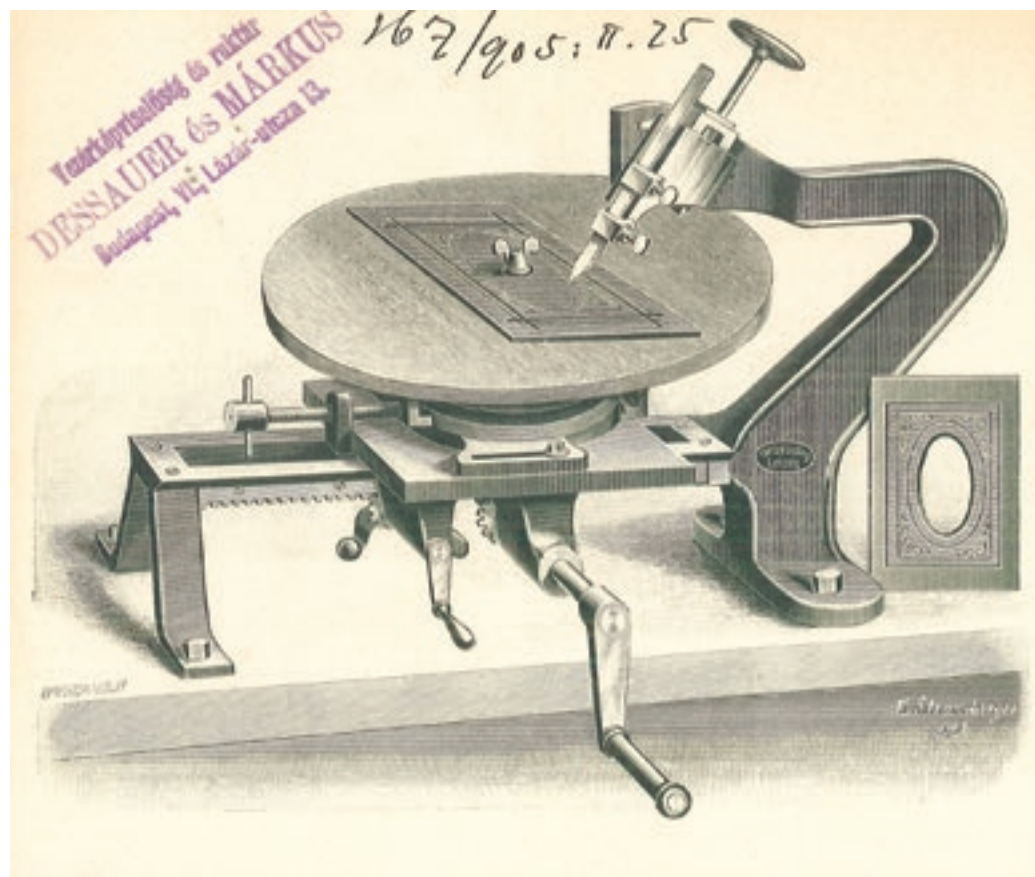
a metszetek tisztítása és a fotográfiák montírozása körüli ügyességével az intézet körül nagyon hasznos munkásságot fejt ki

¶ 1895-ben Jellen visszakерült a Történelmi Képcsarnokhoz magasabb szolgai beosztásban, laboránsként. Tevékenységét Pulszky elégedetten összegezte: „a Történelmi Képcsarnok grafikai sorozatának tisztítása s kezelése körül kellő buzgalommal jár el..., a metszetek tisztítása és a fotográfiák montírozása körüli ügyességével az intézet körül nagyon hasznos munkásságot fejt ki.”¹⁵

¶ Pulszky távozását követően a Németországból hazaérkező, ott már jelentős szakmai pályát befutó Térey Gábor szorgalmazta Jellen előléptetését Wlassics Gyula

Kézi karos papíripari vágógép (lemezolló). Tervező és kivitelező: Dessauer és Márkus
Szépművészeti Múzeum Adattára

Ovális Franco kivágógép (paszpartuvágó)
Szépművészeti Múzeum Adattára

„mert működését a metszetgyűjteményben s a Történelmi Képcsarnok metszetosztályának folyamatban lévő munkálatainál egy percre sem nélkülözhetem”

kultuszminiszterhez írt 1899. május 15-i kérvényében, „mert működését a metszetgyűjteményben s a Történelmi Képcsarnok metszetosztályának folyamatban lévő munkálatainál egy percre sem nélkülözhetem”. Ha mégsem kapna kinevezést, akkor – miként azt Térey kilátásba helyezi – Jellen „a főváros szolgálatába áll, hol részére már hasonló javadalom kilátásba helyeztetett”. Térey hozzátette, hogy a papírrestaurálási munkát így „nehogy külföldről hozandó munkaerővel s sokkal nagyobb költséggel legyen kénytelen végeztetni”.¹⁶ A kultuszminisztérium 1899. június 12-én az éves költségvetésre hivatkozva elutasító választ adott: Jellent „metszettisztítói állásra kinevezni állás hiányában nem lehet és hogy ily állás szervezésének költségeiről az 1900. évi költségvetésben gondoskodik”.¹⁷

a restaurátor 1899. augusztus 15-én kezdte meg továbbképzését E. Hausernél

¶ Ezt követően kezdődött el a metszettisztító műhely kapcsolata a legjelentősebb németországi múzeumokkal. Térey a berlini Königliches Museum (ma Altes Museum) intézményébe küldte tanulmányútra Jellen Gézát. A restaurátor 1899. augusztus 15-én kezdte meg továbbképzését E. Hausernél, akinek az Országos Képtár tiszteletdíjat is átutalt.¹⁸ Ezt követően Térey újból megkísérelte Jellen metszettisztítói kinevezését,¹⁹ ezúttal eredményesen: Wlassics Gyula miniszter 1900. június 16-án nevezte ki a volt szolgát,²⁰ és a fizetésén felül a metszetgyűjtemény felszerelésére is utalványozott.²¹ Így érkezhettek a berlini Kupferstich-Kabinet-től ólomsúlyok a metszetek tisztítás közbeni rögzítéséhez.²²

¶ 1904-ben Jellen komoly szembetegséggel – a jobb szemén üvegtesti homálllyal – küzdött, amit több hónapos gyógykezeléssel sikerült kikúrálni.

¶ A metszettisztító műhely 1905-ben újabb gépekkel gazdagodott: egy száz centiméter vágóhosszal, keskenyvágóval rendelkező Krause-féle lemezollóval, egy gömbölyű és ovális Franco kivágógéppel és egy sarokgömbölyítő géppel. Ezek beszerzésének szükségességéről Térey Gábor a következőképpen írt 1905. február 28-án, az újonnan épülő Szépművészeti Múzeumba való beköltözés előtt: „Tekintettel a... nagyszabású montírozási munkálatokra, a fent említett három gép megszerzése föltétlenül kívánatos, amennyiben ezek hiánya a metszetgyűjteménynek új megfelelő kartonlapokra való áttételét és az új lapok montírozását nagyon megrekesztette és meglassította. Minthogy a grafikai osztály átköltözése április havában megtörténik, óhajtandó volna, hogy e gépek addigra megszereztessenek, nehogy... fennakadás” legyen. A Dessauer és Márkus cégtől megrendelt eszközöket már a Szépművészeti Múzeum Hősök terén felépült épületébe szállították.²³ A Szépművészeti Múzeumban a metszettisztító műhely a félemeleten, a grafikai osztály földszinti három helyisége (az osztályvezető dolgozószobájaként is funkcionáló rajzgyűjteményi terem, kutatóterem, kiállítási terem [szekrényeiben a metszetgyűjtemény tárolva]) fölött közvetlenül kapott helyet.²⁴

óhajtandó volna, hogy e gépek addigra megszereztessenek

Észköz a restaurátorműhely korai időszakából
Szeszty Csanád felvétele

a grafikai műhely egyik legfontosabb feladata a Lotz-kartonok restaurálása volt

¶ Az 1906-os megnyitását követően a grafikai műhely egyik legfontosabb feladata a Lotz-kartonok restaurálása volt. A 991 kartont Lotz Károly a monumentális freskóihoz készítette azonos méretű szénrajzvázlatként.²⁵ A hivatalos munkája mellett a restaurátor ekkoriban olyan magánmegrendelők számára is dolgozott, mint a Szépművészeti Múzeum egyik legjelentősebb adományozója, Majovszky Pál kultuszminisztériumi művészeti osztályvezető és műgyűjtő, Palkovics Ede szállodavezető, Scholtz Róbert festő-műgyűjtő és Wellmann Róbert festő.²⁶

Az 1909-es éves jelentés úgy említi, mint „lelkiismeretes és nagyszorgalmú metszettisztítót, aki a Múzeum és a Történelmi Képcsarnok grafikai gyűjteményei körül óriási munkát végzett”

¶ Jellen szervezetét 1908 végén tbc támadta meg. Betegsége súlyosbodása miatt kétéves vidéki, klimatikus környezetben történő gyógykezeléséhez előlegért fordult a kultuszminiszterhez, de ennek elbírálása már nem történt meg. A metszetrestaurátor 1909. május 23-án hunyt el.²⁷ Az 1909-es éves jelentés úgy említi, mint „lelkiismeretes és nagyszorgalmú metszettisztítót, aki a Múzeum és a Történelmi Képcsarnok grafikai gyűjteményei körül óriási munkát végzett”²⁸

szemléletes dokumentuma a műhely berendezéséről 1909. szeptember 19-én készített szobaleltár, amely a grafikai restauráláshoz szükséges eszközöket veszi számba

¶ A Szépművészeti Múzeum metszettisztító műhelye fejlesztésének és Jellen Géza restauratori életműve összegzésének egyaránt szemléletes dokumentuma a műhely berendezéséről 1909. szeptember 19-én készített szobaleltár, amely a grafikai restauráláshoz szükséges eszközöket veszi számba: Loeser-féle simító- és csomagolóprés, Krause-féle lemezolló, Dietz- és Liesting-féle gömbölyű- és oválkivágó gép, Krause-féle sarokgömbölyítő gép, faprés, cédulalyukasztó, 2 db Schindler-féle forralógép, 2 db enyvtartó (réz, ill. bádóg), 2 db bádógtálca áztatott papír szárításához, 4 db mosótálca a már tisztított metszetek részére, 6 db kék zománcos főzőedény, bükkfa vágódeszka, 65 db simításhoz való üvegtábla, 340 db ólomnehezék, 18 db üvegnehezék, 47 db kés, 4 db kefe, 2 db papírvágó olló, 2 db köszörűkő, késfenő bőrkészülék, 2 db csavarhúzó, lyukasztó, ringliző gép, gyémánt üvegvas, körző, nagyító üveg, kalapács, 2 db szögfűrő, 5 db vonalozó, 2 db szivacs, 210 db papírlemez, 2 db rajztábla, 4 db keretbe foglalt üveg a metszettisztításhoz, 11 db ecset, 19 db munkaruha (közte 12 db kötény), papíros körvágó gép kézi használatra, ill. asztalok, szekrények, székek, papírkosarak, létra, gyertyatartó, reflektorok, minimax, fogasok...²⁹

„A HÁZ JÓ SZELLEME, KIRE MINDENKI MINDIG BIZTOSAN SZÁMÍTHATOTT”: WANDRASKÓ VÁRI BÁLINT

¶ A metszettisztító műhely tevékenységének kiteljesítője Wandraskó Vári Bálint volt. Működéséről Vayer Lajos a Szépművészeti Múzeum történetének első ötven évét feldolgozó összefoglaló kiadványban a következőképpen emlékezik meg: a grafikai osztály korszakalkotó osztályvezetője, Hoffmann Edith

a grafikai
konzervátor műhely
érdemes vezetője,
Vári (Wandraskó)
Bálint ugyancsak
több mint harminc
esztendőes lelkes
és fáradtságot
nem ismerő
tevékenysége oly
sokban járult hozzá
az osztály elért
eredményeihez

„munkatársai közül a grafikai konzervátor műhely érdemes vezetője, Vári (Wandraskó) Bálint volt az, kinek ugyancsak több mint harminc esztendőes lelkes és fáradtságot nem ismerő tevékenysége oly sokban járult hozzá az osztály elért eredményeihez. A régi és új szerzemények, a rajzok és metszetek, a száz-
ezernyi lap rengeteg tömege hosszú pályája alatt kivétel nélkül megérezte biztos kezének gondos munkáját. A kiállítások sikerében nagy része volt, a művész-
i érték méltó keretét ő teremtette meg.”³⁰

¶ Az 1909-ben hirtelen grafikai restaurátor nélkül maradó Szépművészeti Múzeum nehezen talált megfelelő képzettségű mestert. A szintén felvidéki, 1876-ban Szepesváralján született Wandraskó Bálint könyvkötő³¹ látszott a legalkalmasabbnak az állásra, aki a századforduló legjelentősebb, művészi színvonalat képviselő magyar könyvkötő műhelye és nyomdája, a Gottermayer cég művezetője volt.³² A korszerű grafikai restaurálási eljárások oktatására a múzeum a drezdai grafikai gyűjteményből, a Kupferstich-Kabinetből hívott szakembert. Eduard Samtleben metszetrestaurátor 1910. február 3-tól egy hónapon keresztül oktatta Wandraskót.³³ Végleges kinevezésére 1910. augusztus 1-jén került sor, a hivatali esküt szeptember 1-jén tette le.³⁴

¶ Hamarosan a nemzetközi szaktekintélynek számító Meller Simon, a grafikai gyűjtemény igazgatója közbenjárására Berlinben tett tanulmányutat: „Ez idei tavaszi tanulmányutamon, midőn az európai fő metszetgyűjtemények berendezését megtekintettem, arra a meggyőződésre jutottam, hogy az összes e nemű intézetek között még mindig a berlini a mintaszerű. Azt hiszem, hogy a tervbe vett ellenőrzés helyett sokkal tanulságosabb volna, ha metszettisztítóinkat rövid időre Berlinbe küldenénk, ahol kiképzését tökéletesítené.”³⁵ A nemcsak művészeti, hanem grafikai restauratori szakkérdésekhez is kiválóan értő Meller javaslatára 1911 októberében egy hónapig Wandraskó a berlini Kupferstichkabinet mestertől, E. Hausertől tanulhatott.

a tervbe vett
ellenőrzés
helyett sokkal
tanulságosabb
volna, ha
metszettisztítóinkat
rövid időre Berlinbe
küldenénk,
ahol kiképzését
tökéletesítené

¶ A Szépművészeti Múzeum festményrestaurátora, Beer József Konstantin felvetésére a német fővárosban a Kaiser-Friedrich-Museumban (ma Bode Museum) is tökéletesíthette a tudását Alois Hausernél „a festmények vászonra való húzása” terén.³⁶

¶ Wandraskó Bálint szorosan együttműködött Beer József Konstantinnal: segített a vászonra festett festmények dublázásában, a képek előregedett hátoldalának új vászonra való felragasztásában.³⁷

¶ Wandraskó a Szépművészeti Múzeum egyik legmegbízhatóbb szakemberévé vált: „A ház jó szelleme volt, aki éber lelkiismerettel ügyelt mindenre, kire mindenki mindig biztosan számíthatott. Ezeremester ügyességével minden rábízott feladatot kitűnően oldott meg. Metszet- és rajzgyűjteményünk anyagának

a régi céhek
mestereire
emlékezett,
azoknak komoly
szelleme,
rendíthetetlen
erkölcsét élte benne

mintaszerű, remek montírozása az ő műve. (...) Már pusztán megjelenésével megnyugtatólag hatott, zömök, tagbaszakadt alakja szinte a megbízhatóság megtestesítője volt. Mindig kedvvel és végtelen gondossággal dolgozott. Készséges tevékenységéből a munka öröme sugárzott, minden művén, még a legcsekélyebben is, a munka szépsége ragyogott. A régi céhek mestereire emlékezett, azoknak komoly szelleme, rendíthetetlen erkölcsét élte benne.”³⁸

¶ A munkahelyére Wandraskó mindennap Kispestről utazott be. Otthonában, a Kazinczy u. 16. alatti szoba-konyhás házban a feleségével, Tanács Stefániával, az anyósával, majd nevelt lányukkal, a neje árván maradt unokahúgával élt.³⁹ Metszettisztítói tevékenysége mellett grafikák gyűjtésével is foglalkozott. A Szépművészeti Múzeum történetébe műtárgyak adományozójaként is beírta nevét. A Történelmi Képcsarnoknak 1923-ban báró Harkányi János (1859–1938) kereskedelmi miniszter heliogravúr-arcképét,⁴⁰ 1925-ben Oláh Miklós, gr. Esterházy Imre, gr. Barkóczy Ferenc és gr. Batthyány József esztergomi érsekek Ehrenreich után (?) készült nyomatait,⁴¹ illetve 1934-ben Komjáti-Wanyerka Gyula *Petőfi Sándor és Nagykovács* című rézkarcát,⁴² a Szépművészeti Múzeumnak pedig ugyanekkor Komjáti-Wanyerka Gyula *Tékozló fiú* című rézkarcát⁴³ ajándékozta.

¶ A grafikai restauráláson kívül Wandraskó „egyéb munkákat is szívesen vállalt. Sokat dolgozott festményeinken, főként a képek új vászonra húzásával foglalkozott. Továbbá ő végezte az antik terrakotta-gyűjtemény, valamint a régi (közép- és újabbkori) szobrászati gyűjtemény újjárendezése alkalmával a technikai kivitelezést. Kiállítást rendező tisztviselő nála jobb segítséget keresve sem találhatott.”⁴⁴ A modern szoborgyűjtemény rendezésében is tevékenyen közreműködött.⁴⁵

kiállítást rendező
tisztviselő nála jobb
segítséget keresve
sem találhatott

¶ A korabeli névmagyarosítási hullám során Wandraskó is a névváltoztatás mellett döntött: 1934. október 2-án, 58 évesen – szülőhelyére utalva⁴⁶ – a Vári vezetéknévét vette fel.⁴⁷

¶ Szakterületén jelentős pedagógiai tevékenységet fejtett ki: ő volt „a ma Magyarországon dolgozó összes metszetkonzervátorok mestere” – miként utóda, a mellette 1935-től gyakornokként dolgozó Pál Tibor 1950-ben írta.⁴⁸

¶ 1941-ben – 65. életévét betöltve – nyugdíjba vonult.⁴⁹ A második világháborút követően, 1945-ben azonban „a hívó szóra azonnal sietett a feldúlt Múzeum segítségére. Bár ekkor már egészsége az ostrom következtében erősen meggyöngült, mégis hónapokig dolgozott grafikai gyűjteményünk helyrehozatalán.”⁵⁰ Genthon István főigazgató „a Szépművészeti Múzeumban kb. ¾ évig tartó különleges munkálatok elvégzésére ideiglenesen alkalmazta”. Ezt hagyta jóvá 1945. augusztus 8-án a Nemzeti Múzeum Tanácsának jogkörét gyakorló főigazgatói értekezlet,⁵¹ amely szeptember 5-én a tiszteletdíja felemeléséről is határozott.⁵²

Eszköz a restaurátorműhely korai időszakából
Szesztay Csanád felvétele

¶ Wandraskó Vári áldozatos munkát végzett: „A rajz- és metszetlapok újramontírozásával, restaurálásával foglalkozott egészen addig, amíg utolsó, súlyos betegségéig le nem verte lábáról.” 1948-ban a Szépművészeti Múzeum és Kispest köztisztviselői közötti állásviszonyok miatt megálljt parancsolt.⁵³

A RÁKOSI-RENDSZER POLITIKAI ÁLDOZATA:

PÁL TIBOR

¶ A Szépművészeti Múzeum grafikai restaurátorai közül Pál Tibor életét határozta meg leginkább a tragikus 20. századi történelem. Szépen ívelő szakmai előmenetelének a málenkij robot vetett véget, majd túlélőként hazaérkezve a Rákosi-rendszer diktatúrája a munkájától is megfosztotta.

elődeitől eltérően
ő képzett
grafikusművész
is volt:
az Iparművészeti
Főiskola Grafikai
Tanszékén szerezte
meg a diplomáját

¶ Pál Tibor 1912. július 8-án Isaszegen született.⁵⁴ Elődeitől eltérően ő képzett grafikusművész is volt: az Iparművészeti Főiskola Grafikai Tanszékén szerezte meg a diplomáját.⁵⁵ Ezt követően a Szépművészeti Múzeumban 1935. december 13-án ideiglenes gyakornokként kezdte restaurátori pályáját mestere, Wandraskó Vári Bálint mellett.⁵⁶ 1937-ben, szakaltiszt beiktatása⁵⁷ előtt Oroszlán Zoltán a következő ajánlást írta a számára: „közvetlen előljárójának véleménye szerint is munkáját mindig tanulékonyan, becsülettel és rendesen végezte. Hivatali szolgálata alatt ellene semminemű fegyelmi vagy erkölcsi kifogás nem merült fel és így neveztetet kinevezésre a legmelegebben ajánlhatom.”⁵⁸ Wandraskó Vári nyugdíjazását követően, 1941-ben díjnoki,⁵⁹ majd 1943-ban segédtiszt kinevezést kapott.⁶⁰ A grafikai restaurálás mellett a vászonképek dublázása is a feladatköréhez tartozott.⁶¹

egyike volt azon
megközelítőleg
hétsházasezer
magyarnak, akik
a málenkij robot
áldozatául estek

¶ A második világháborúban Pál Tibor egyike volt azon megközelítőleg hétsházasezer magyarnak, akik a málenkij robot áldozatául estek. Orosz hadifogságának szomorú dokumentációja a Szépművészeti Múzeumban hazaérkezése napján, 1947. július 7-én szolgálattételre való jelentkezésekor kiadott igazolás:

„Igazolvány

Alulírott igazolom, hogy Pál Tibor múzeumi segédtiszt 1947. július 7-én orosz hadifogságból hazaérkezett és szolgálattételre jelentkezett.

Budapest, 1947. évi július hó 7.”

¶ Pál Tibor egészségi állapotát annyira megviselte a kényszermunka, hogy orvosi rendeletre kéthavi szabadságot kellett kérnie, amelyet a Nemzeti Múzeum Tanácsa augusztus 5-én július 11-től szeptember 11-ig bezáróan jóvá is hagyott.⁶²

¶ Az 1946-ban megkezdődött B-listázás során a Nemzeti Múzeum Tanácsa – a 10.430/1946 M. E. sz. rendelet alapján alakított – létszámcsökkentő bizottsága

215/905: M. II.

Dessauer és Márkus

Budapest, VI., Lázár-utca 13., az Opera mellett

GÉP, KELLÉK- és SZERSZÁM-ÖZLET
Könyv- és Könyvondók, Dobozgyárak,
valamint Könyvkötészetek részére

TELEFON
× 30-94 ×

Patentbeszámolt
Magyar Brevé 3726.

Budapest, 1905. Március 10.

- VEZÉRCÉPVISZLET**
Klein, Forst & Behn
Üstálati
Rm. Gieschenhofban
Gyepnyomó és
és könyvnyomó
gépekkel.
- VEZÉRCÉPVISZLET és
BARKÁK**
Krause Károlytól
Lipcában
modernizált PAPÍRFAK
GÉPEKEN
- Preuss és Társától**
Lipcában
fűtő- és hajózási gépekben
- Rockstroh és
Schneider Üstálati**
Drezdában
"VICTORIA" szerszámok
hoz
- Ludwig és Mayertól**
Mun. Frankfurtban
MODERN DRÁGÁKON és
KÖZLETKÉSEN
- Seyen L. által**
Hamburgban
Barkák és Lánoszók
- Könyv- és könyvondók**
Festékek és Kenőcsök
raktára.
- Gáz-, Petroleum- és
Benzin-motorok** és
Hasonló és javított
gépek állandó raktára
- Teljes könyv- és kö-
nyvondók, valamint
könyvkötészetek be-
rendelése.**
- Könyvondók Elvek**
raktára

Az Országos Képtár
Képző és Gyakornoki Osztályának
Budapestben

Köszönettel vettük becses rendel.

megnyitással:

1 darab 100 %m. vízjelű kék lemezalkotó Képtár- vázlat, Krause féle gyártmány	K 440.-
1 darab gőmbotyi és szél kivágójú	360.-
1. darab szél-gőmbotyi gép	160.-
összesen netto	K 960.-

E gépekkel folyó év május 1-ig (esetleg kivételre
előtt is) franko Budapest a Népművészeti Múzeum
helyéjébe szállítjuk.

Kivétel-kiszámlával
Dessauer és Márkus

A Dessauer és Márkus cég visszaforgatólása a megrendelt eszközökről, 1905-ből
Szépművészeti Múzeum Adattára

1947. július 31-én kelt határozatával Pál Tibort „a közszolgálatban megtartandónak jelölte ki”.⁶³ Genthon István főigazgató szorgalmazására, „igen értékes és fontos” munkája révén magasabb fizetési kategóriába is előléptették.⁶⁴ Múzeumi tevékenysége mellett a délutáni órákban magán megbízásokkal foglalkozott, amit a Nemzeti Múzeum Tanácsa 1947. november 12-én engedélyezett neki.⁶⁵

¶ Pál Tibor restaurátori tevékenységével kapcsolatban egy saját kezű beadványa is fennmaradt, amelyet 1950. április 15-én Ortutay Gyula kultuszminiszterhez címzett a klórral való metszetrestaurálás kérdésében. Pál Tibor elődje pedagógiai tevékenységére is utalva írja: „Az Orsz. Szépművészeti Múzeumban a grafikai konzerválás azokkal a módszerekkel és vegyi anyagokkal történik, amelyekkel... Vári-Wandraskó Bálint konzervátor dolgozott.” Ezután hangsúlyozza, klórral csak erős szívó képességű színezetlen, fekete-fehér metszeteket lehet tisztítani, de ez is igényes munka: „Fekete-fehér nyomású, és erős szívó képességű papírra nyomott metszeteket a klóros tisztítás után 24 óráig folyton folyó vízben kell tárolni.” A legértékesebb grafikák esetében azért sem lehet klórt alkalmazni, mert „esetleges épületkárok, beázás, tatarozási munkák következtében előáll, vagy más nedvesség esetén se következhet be a gombásodás jelentkezése.” 1945 után már nem is használtak egyáltalán klórt, de anyagi okok miatt ismét napirendre került a megrendelése.

¶ Pál Tibor inkább a költségesebb hipermangánt javasolta, a klór egészségkárosító hatása miatt is: „A most meginduló metszettári rendezés folyamán a régóta tisztításra váró harmad-, negyedrangú anyag is tisztításra kerül, így vált szükségessé a nagyobb mennyiségű klór igénylése. Ha a klór helyett a drágább hipermangán anyagot megkapjuk, ez mindenesetre a metszettisztításnál ugyanazt az eredményt éri el és a metszettisztító konzervátor egészsége sokkal kevésbé lesz káros, mint a klórral való dolgozás.”

a metszettisztító konzervátor egészsége sokkal kevésbé lesz káros, mint a klórral való dolgozás

¶ Oltványi Imre főigazgató a miniszter részére az alábbi megjegyzéssel egészítette ki a beadványt: „A klóros tisztítás kérdésében régebben is merültek fel viták (Vári-Wandraskó, Varjú Domokos) s ennek következménye, hogy a felszabadulás óta ezt az eljárást a múzeumban nem alkalmazták.”⁶⁶

¶ A B-listázás alatt még Pál Tibor megtarthatta állását, de nem sokáig, mert 1950-ben a hatalom rajta keresztül statuált példát. Eltávolítási koncepciók ügye a rendszer ellenségeinek tartott személyek elleni kíméletlen fellépés dokumentuma. A málenkij robotot megjárt Pál Tibort néhány, a diktatúrát bíráló megjegyzése miatt bélyegezték ellenségnek, a korszak politikai zsargonjával élve – teljesen eltávolodva a szó eredeti jelentésétől – „fasisztá”-nak. Kató György párttitkár és Szabadics Mátyás ÜB-titkár a restaurátor azonnali elbocsátását követelték 1950. június 2-án kelt levelükben:

eltávolítási koncepciók ügye a rendszer ellenségeinek tartott személyek elleni kíméletlen fellépés dokumentuma

¶ „Pál Tibor az elmúlt rendszerben is fasiszta volt, ezt nem titkolta, az ma is és ma sem nagyon titkolja, ha olyan személlyel kerül össze, aki előtt úgy véli, beszélhet, vagy ha nem tud uralkodni magán és elszólja magát. Egy néhány konkrét eset: Berda Ernőné, akkori párttitkár szakszervezetellenes magatartása miatt nagyon megróttta. Zsdanov elvtárs elhunytával alkalmával gyalázkodó kijelentéseket tett vele szemben Palotás Pál, akkori múzeumi dolgozónk előtt, aki most ÁVO-őrmeister, tanúkihallgatása lehetséges. Legutóbb egy dekorálás alkalmával Szlovák György elvtársunk írásban jelentette, hogy amidőn Lenin, Sztálin és Rákosi elvtársak képeit felvitte Pálhoz felkasírozás céljából, Pál a képekre durva kijelentést tett. Később megjedtt szavai következményétől és azt mondta, hogy persze ezt nem a személyekre, hanem a plakátokra értette, majd annyira megzavarodott, hogy másról kezdett beszélni és azt mondta, hogy a munkások ismét bűdös húst fognak enni, mert a KÖZÉRT-be már csütörtökön beszállították a húst, de csak szombaton szabad kimérni. Erről az utóbbi esetről, mint fentebb említettük Szlovák elvtárs írásbeli jelentést tett a Pártszervezetnek, ezt az Államvédelmi Hatóságnak azonnal megküldöttük.

magatartása teljes egészében ellenző mai szocialista világrendünkkel

¶ Ezek a felsorolt esetek azonban nem csak egyes esetek, általános azonban mindenki véleménye róla, hogy magatartása teljes egészében ellenző mai szocialista világrendünkkel. Ezt nem tartja magában, ahol lehet, ha másként nem, de gúnyos ajakbiggyesztéssel vagy kézlegyintéssel adja tudtul véleményét.”

később ismét dolgozhatott a szakmájában: az ötvenes évek végétől a Kiscelli Múzeum restaurátoraként működött

¶ A levél kiemeli Pál Tibor konfliktusát a Szépművészeti Múzeum nagyhatalmú párttitkárával, Berda Ernőné Krikovszky Gizellával (férje festőként a szocialista realizmus egyik képviselője), aki a Népművelési Minisztérium Képzőművészeti Főosztály osztályvezetőjeként még csak a múzeum személyi állományába sem került. A kultuszminisztérium 1950. június 21-én azonnali hatállyal, illetményeinek teljes megvonásával függesztette fel Pál Tibort.⁶⁷ Később ismét dolgozhatott a szakmájában: az ötvenes évek végétől a Kiscelli Múzeum restaurátoraként működött.⁶⁸

¶ Pál Tibor távozásával sajnálatos módon véget ért a Szépművészeti Múzeum grafikai restaurálásának német-osztrák példa alapján kialakított, a múzeum műhelyében informális pedagógiai munkával továbbörökített hagyománya.

Jegyzetek

- [1] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 36/1891.
- [2] Szépművészeti Múzeum Irattár 1124/1909.
- [3] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 36/1891.

- [4] Szépművészeti Múzeum Irattár 1124/1909.
- [5] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 7/1885.
- [6] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 20/1885.
- [7] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 36/1891.
- [8] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 93/1889.
- [9] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 100/1889.
- [10] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 136/1893.
- [11] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 157/1892.
- [12] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 136/1893.
- [13] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 231/1899.
- [14] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 176/1893.
- [15] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 147/1895.
- [16] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 231/1899.
- [17] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 422/1899.
- [18] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 480/1899 és 600/1899.
- [19] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 227/1900.
- [20] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 326/1900.
- [21] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 300/1900.
- [22] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 186/1901.
- [23] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 167/1905.
- [24] Vayer Lajos: A Grafikai Osztály gyűjteményei. In: *A Szépművészeti Múzeum 1906–1956.*
Szerk.: Pogány Ö. Gábor–Bacher Béla. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata,
Bp. 1956, 144–159. (147.)
- [25] Szépművészeti Múzeum Irattár 2022/1907.
- [26] Szépművészeti Múzeum Irattár 505/1909 és 721/1909.
- [27] Szépművészeti Múzeum Irattár 893/1909 és 1124/1909.
- [28] Szépművészeti Múzeum Irattár 131/1910.
- [29] Szépművészeti Múzeum Irattár 1647/1909.
- [30] Lásd 24. jegyz., 155.
- [31] Szépművészeti Múzeum Irattár 1595/1910 és 447/1915.
- [32] Szépművészeti Múzeum Irattár 696/1923.
- [33] Szépművészeti Múzeum Irattár 2057/1909, 59/a/1910 és 191/1910.
- [34] Szépművészeti Múzeum Irattár 1362/1910 és 1407/1910.
- [35] Szépművészeti Múzeum Irattár 1505/1911.
- [36] Szépművészeti Múzeum Irattár 1549/1911, 1686/1911, 1687/1911, 1719/1911, 1830/1911
és 1898/1911.

- [37] Móré Miklós: Adatok a Szépművészeti Múzeum gyűjteményeinek gondozásáról és a restaurátor-osztály múltjáról. In: *Múzeumi Műtárgyvédelem* IV. 1977. 15–30. (16. és 23.).
- [38] Balogh Jolán: In memoriam. Vári Bálint. In: *Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts / A Szépművészeti Múzeum közleményei*, 2. sz., 1948. 41–42. 66–67.
- [39] Wekerlei famíliák. Lőrincsik. In: *Wekerle*. A Wekerlei Társaskör Egyesület tájékoztató lapja. XIX. évf. 1. sz. 17–19. (18.).
- [40] Ltsz. 1-1923; Szépművészeti Múzeum Irattár 215/1923.
- [41] Ltsz. 481-1925, 482-1925, 483-1925 és 481-1925; Szépművészeti Múzeum Irattár 986/1925.
- [42] Ltsz. 3-1934 és 4-1934; Szépművészeti Múzeum Irattár 411/1934.
- [43] Szám nélkül; Szépművészeti Múzeum Irattár 411/1934.
- [44] Lásd 38. jegyz.
- [45] Szépművészeti Múzeum Irattár 648/1926.
- [46] Lásd 38. jegyz.
- [47] Szépművészeti Múzeum Irattár 723/1934 (hiányzik, csak az 1934-es iktató- és mutatókönyvekben dokumentálva).
- [48] Szépművészeti Múzeum Irattár 403/1950.
- [49] Szépművészeti Múzeum Irattár 277/1941.
- [50] Lásd 38. jegyz.
- [51] Szépművészeti Múzeum Irattár 214/1945.
- [52] Szépművészeti Múzeum Irattár 248/1945.
- [53] Lásd 38. és 39. jegyz.
- [54] Szépművészeti Múzeum Irattár 387/1942 (az 53/1944 gyűjtőiratban).
- [55] Lásd 37. jegyz., 23.
- [56] Szépművészeti Múzeum Irattár 909/1935 és 14-01-23/1956.
- [57] Szépművészeti Múzeum Irattár 469/1937.
- [58] Szépművészeti Múzeum Irattár 394/1937.
- [59] Szépművészeti Múzeum Irattár 550/1941.
- [60] Szépművészeti Múzeum Irattár 327/1943, 29/1944 és 223/1944.
- [61] Lásd 37. jegyz., 23.
- [62] Szépművészeti Múzeum Irattár 249/1947.
- [63] Szépművészeti Múzeum Irattár 306/1947.
- [64] Szépművészeti Múzeum Irattár 275/1947.
- [65] Szépművészeti Múzeum Irattár 308/1947 és 360/1947.
- [66] Szépművészeti Múzeum Irattár 403/1950.
- [67] Szépművészeti Múzeum Irattár 532/1950.
- [68] Szépművészeti Múzeum Irattár 14-04-9/1957 és 871/1961.

